

УДК 343.148

Вікторія Зубик

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти

Володимир Бараняк

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти,
кандидат хімічних наук, доцент
volodymyr.m.baraniak@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6161-7862>

КАТЕГОРИЧНИЙ НЕГАТИВНИЙ ВИСНОВОК В ЕКСПЕРТИЗИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

<http://doi.org/10.23939/law2023.39.175>

© Зубик В., Бараняк В., 2023

У статті розглянуто обґрунтування надання експертом категоричного негативного висновку на прикладі експертного дослідження наркотичних засобів з рослини маку. Надану на експертизу рослину масу, яка за зовнішніми ознаками схожа на макову солому, досліджували мікроскопічним та хімічним методами. Внаслідок мікроскопічного дослідження були виявлені характерні для маку снодійного анатомо-морфологічні елементи, що є підставою відносити досліджувану речовину до макової соломи.

Згідно з переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів макова солома, що містить наркотично-активні алкалоїди опію, належить до наркотичних засобів.

Для підтвердження наявності у маковій соломі наркотично-активних алкалоїдів опію дослідження проводили мікроскопічним методом та методом тонкошарової хроматографії. Унаслідок дослідження встановлено, що надана на дослідження макова солома не містить наркотично активних алкалоїдів опію, а, отже, не є наркотичним засобом. Відсутність алкалоїдів опію можна пояснити багаторазовою екстракцією макової соломи, про що свідчить її зовнішній вигляд, колір і запах розчинника.

Дослідження залишків речовини темно-коричневого кольору з поверхні посуду проводили методом тонко шарової хроматографії за стандартною методикою. Внаслідок дослідження виявлені слідові кількості морфіну, який належить до наркотичних засобів.

За результатами дослідження був наданий категоричний негативний висновок, що може бути підставою для закриття кримінального провадження. Наявність незначної кількості морфіну у речовині з поверхні посуду на прийняття такого рішення суттєво не впливає.

Ключові слова: категоричний негативний висновок; криміналістична експертиза наркотичних засобів; наркотичний засіб; макова солома; анатомо-морфологічні елементи маку; алкалоїди опію; екстракція макової соломи; мікроскопічний метод; метод тонкошарової хроматографії.

Постановка проблеми. У теорії та практиці актуальним залишається питання про визначення доказової сили фактичних даних, що містяться у висновку експерта, залежно від його форми. У кримінальному процесуальному значенні найбільш важливими за ступенем їх визначеності є категоричні висновки експерта, як позитивні, так і негативні, допустимість та доказове значення яких сумніву не викликає.

Проводячи експертне дослідження, експерт ставить собі за мету досягнення відповідності кожного його висновку принципам належності, достовірності, допустимості та достатності і був категоричним в кожному конкретному випадку. Узагальнюючи судово-слідчу та експертну практику, слід констатувати, що у більшості випадків експертами надаються обґрунтовані категоричні висновки. Такі висновки мають найбільшу доказову цінність для органів досудового розслідування та суду.

Аналіз дослідження проблеми. Різні аспекти висновків експерта як джерела доказів вивчали такі вчені, як Т. В. Авер'янова, Л. Ю. Ароцкер, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. Д. Берназ, Г. С. Бідняк, А. І. Вінберг, А. Ф. Волобуєв, Л. М. Головченко, В. Г. Гончаренко, Г. І. Грамович, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, Ю. Г. Корухов, В. С. Кузьмичов, В. К. Лисиченко, А. І. Лозовий, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, І. В. Пиріг, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян, І. Я. Фрідман, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щербаковський та інші.

Мета статті – обґрунтування надання експертом категоричного негативного висновку на прикладі експертного дослідження наркотичних засобів.

Викладення основного матеріалу. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) суттєво змінено визначення поняття висновку експерта та його змісту. Зокрема, статтею 101 КПК [1] встановлено, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Стаття 102 містить перелік основних складових частин змісту висновку експерта, серед яких у пункті б зазначено, що у висновку повинно бути зазначено докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка.

Суттєвим позитивним нововведенням у чинному КПК є також скасування дослідчої перевірки матеріалів про вчинення кримінального правопорушення, що вирішило багаторічну дискусію про можливість призначення експертизи до відкриття кримінального провадження. Якщо раніше підставою проведення експертизи була постанова органу дізнання та слідчого, яка виносилась після порушення кримінальної справи, то у новому процесі судова експертиза може бути призначена одразу ж після внесення інформації про кримінальне правопорушення в Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У кримінально-процесуальному значенні найважливішим є поділ висновків експерта за ступенем їх визначеності – на категоричні та ймовірні. Категоричні висновки – це висновки експертів, у яких формується ствердження або заперечення тотожності. За своїм змістом вони поділяються на позитивні та негативні. Категоричний висновок експерта є джерелом доказів, а фактичні дані,

викладені у висновку, – доказами у справі. Кожний висновок експерта має відповідати вимогам належності, достовірності, допустимості та достатності і за змогою бути категоричним. Як свідчить судово-слідча та експертна практика, здебільшого експерти надають обґрунтовані категоричні висновки, які мають найбільшу доказову цінність для органів досудового розслідування та суду. Однак на практиці через певні причини не завжди можна дійти таких висновків. Коли перед експертом ставиться питання про підтвердження якогось факту, то він, провівши дослідження і дійшовши стверджувального висновку, робить категоричний чи ймовірний позитивний висновок або надає відповідь на запитання органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді чи суду про неможливість провести таке дослідження, і навпаки. У зв'язку з цим актуальним залишається питання про визначення доказової сили фактичних даних, що містяться у висновку експерта (залежно від форми, в якій його надають). Безперечно, допустимість і доказове значення категоричних висновків (як позитивних, так і негативних) не викликає сумніву [2].

Водночас категоричний висновок – це не завжди гарантія об'єктивного пізнання, адже об'єктивні факти існують незалежно від глибини і достовірності нашого пізнання [3, с. 158–159]. Науковці, які наполягають на тому, що висновок експерта завжди повинен бути викладений у категоричній формі, відстоюють думку про те, що в іншому випадку експерт зобов'язаний повідомити про неможливість дати відповідь на поставлене перед ним запитання чи неможливість надання висновку [4, с. 34].

На досудовому слідстві тільки слідчий має право оцінювати доказову силу висновку експерта. Навіть категоричний висновок експерта згідно із чинним законодавством (ч. 10 ст. 101 КПК України) не є обов'язковим для слідчого як доказ. Це також стосується й суду, який оцінює вже на стадії судового розгляду справи. Тому остаточно вирішуватиме питання про вірогідність висновку експерта та перевірятиме його правильність особа, яка проводить досудове розслідування, прокурор, слідчий або суд під час оцінки доказів.

Важливий тактичний аспект, пов'язаний з виконанням експертизи, полягає в присутності слідчого під час її проведення (ст. 102 КПК). Будучи присутнім під час проведення експертних досліджень, слідчий може не тільки отримувати роз'яснення з приводу здійснених дій, але і законно спрямовувати хід досліджень, ставлячи необхідні додаткові питання.

У КПК також встановлено норму, згідно з якою до процесуальних джерел доказів поряд із висновком експерта віднесено і його показання, надані в усній чи письмовій формі під час допиту (статті 84, 95, 356 КПК), що також забезпечує повноту дослідження доказів та вдосконалює процедуру оцінки висновку експерта у суді.

Як приклад з експертної практики щодо надання експертом категоричного негативного висновку можна надати дослідження наркотичних засобів рослинного походження.

На експертизу були надані сильно зволожена подрібнена рослинна маса світло-коричневого кольору, ганчірки з залишками подрібненої речовини світло-коричневого кольору і запахом розчинника, кухонний посуд із залишками речовини темно-коричневого кольору і запахом розчинника.

На вирішення експертів були поставлені запитання:

1. Чи є надана на експертизу рослинна маса світло-коричневого кольору наркотичним засобом, і якщо так, то яким саме?
2. Чи є залишки наркотичних засобів на внутрішніх стінках кухонного посуду?

Згідно з Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (Таблиця I Список № 1 “Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено”: “Макова солома, концентрат з макової соломи – усі частини, цілі чи подрібнені (за винятком дозрілого насіння), рослини виду мак снотворний, зібрані будь-яким способом, що містять алкалоїди, а також речовини, які отримують з цієї макової соломи” віднесена до наркотичних засобів [5].

Внаслідок зовнішньої подібності наданої на дослідження рослинної маси та речовини з поверхні ганчірок на макову солому їх дослідження проводили мікроскопічним методом та методом тонкошарової хроматографії.

Мікроскопічний метод дослідження

Зразки досліджуваної рослинної маси розглядали в полізорі мікроскопу МБС-2 із збільшенням у 16 крат. Під час мікроскопічного дослідження в значній кількості виявлені характерні для макових коробочок частинки зовнішньої і внутрішньої епідерми, а також залишки стебла, що є підставою відносити досліджувану речовину до макової соломи.

Метод тонкошарової хроматографії

0,5 г наданої на дослідження і попередньо висушеної соломи маку екстрагували 5 мл суміші етанол: хлороформ 1:2, що містить 0,1 % триетиламіну, і нагрівали до початку кипіння, постійно перемішуючи. 2 мкл отриманих екстрактів наносили на хроматографічну пластинку "SilufolUV-254". На цю ж пластинку наносили стандартні 0,4 % спиртові розчини морфіну і кодеїну. Хроматографування здійснювали в системі розчинників бензол:етанол:триетиламін 9:1:1. Після закінчення хроматографування пластинку сушили, вивчали в ультрафіолетовому промінні кварцевої лампи, позначаючи виявлені зони. Після цього хроматограму проявляли реактивом Маркі.

Внаслідок дослідження встановлено, що надана на дослідження макова солома не містить наркотично активних алкалоїдів опію, і, отже, не є наркотичним засобом.

Зовнішній вигляд макової соломи, її колір і запах розчинника свідчить проте, що перед наданням її на дослідження вона підлягала багаторазовій екстракції, чим можна пояснити відсутність у ній наркотично активних алкалоїдів опію.

Внутрішню поверхню посуду обробляли екстрагуючою сумішшю, яка використовувалась в попередніх випадках. Отримані екстракти випаровували і їх аліквоту об'ємом 2 мкл наносили на хроматографічну пластинку. Наступне дослідження проводили згідно з вищезгаданою стандартною методикою. Внаслідок дослідження на поверхні посуду та марлі виявлені слідові кількості морфіну, який належить до наркотичних засобів.

Висновки. Отже, за результатами дослідження був наданий категоричний негативний висновок, що може бути підставою для закриття кримінального провадження.

Наявність незначної кількості морфіну у речовині з поверхні посуду на прийняття такого рішення суттєво не впливає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Закон України). № 4651-VI (2012). Вилучено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Іванюк Р. В., Юрчишин В. Д. (2013). Сучасна класифікація висновків експерта: криміналістичний і кримінально-процесуальний аспект. Криміналістичний вісник. 1 (19), 72.
3. Романюк Б. В. (2002). Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві. Київ: НАВС України.
4. Булига А. З. (2005). Аналіз і оцінка експертних висновків в кримінальних справах: тези виступів учасників конференції прокурорів-криміналістів, начальників управлінь карного розшуку, НДЕКЦ УМВС областей та обласних бюро судово-медичної експертизи МОЗ України (с. 27–36). 14–15 березня, 2005, Київ, Україна: Український центр духовної культури.
5. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (Постанова КМ України). № 770. (2000). Вилучено з <https://ips.ligazakon.net/document/КР000770?an=627>.

REFERENCES

1. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Criminal procedure code of Ukraine] (Zakon Ukrainy). No. 4651-VI (2012). Vylucheno z <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
2. Ivaniuk R. V., Yurchyshyn V. D. (2013). *Suchasna klasyfikatsiia vysnovkiv eksperta: kryminalistychnyi i kryminalno-protsesualnyi aspekt*. [Modern classification of expert conclusions: forensic and criminal procedural aspect]. Kryminalistychnyi visnyk. 1 (19), 72 [in Ukrainian].
3. Romaniuk B. V. (2002). *Suchasni teoretychni ta pravovi problemy vykorystannia spetsialnykh znan u dosudovomu slidstvi*. [Modern theoretical and legal problems of using special knowledge in pre-trial investigation]. Kyiv: NAVS Ukrainy [in Ukrainian].
4. Bulyha A. Z. (2005). *Analiz i otsinka ekspertnykh vysnovkiv v kryminalnykh spravakh* [Analysis and assessment of expert opinions in criminal cases]: tezy vystupiv uchasnykiv konferentsii prokuroriv-kryminalistiv, nachalnykiv upravlin karnoho rozshuku, NDEKTs UMVS oblastei ta oblasnykh biuro sudovo-medychnoi ekspertyzy MOZ Ukrainy (s. 27–36). 14–15 bereznia, 2005, Kyiv, Ukraina: Ukrainyskyi tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].
5. *Perelik narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv* [List of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors] (Postanova KM Ukrainy). No. 770. (2000). Vylucheno z <https://ips.ligazakon.net/document/KP000770?an=627> [in Ukrainian].

Дата надходження: 10.06.2023 р.

Victoria Zubyk

Lviv Polytechnic National University,
student
of the Educational and scientific institute
of law, psychology and innovative education

Volodymyr Baranyak

Lviv Polytechnic National University,
associate Professor of Criminal Law and Procedure
of the Educational and scientific institute
of law, psychology and innovative education
candidate of chemical sciences, associate Professor
volodymyr.m.baraniak@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6161-7862>

CATEGORICAL NEGATIVE CONCLUSION IN THE EXAMINATION OF NARCOTIC DRUGS

The article examines the rationale for an expert's categorical negative opinion on the example of an expert study of narcotic drugs from the poppy plant. The plant mass submitted for examination, which by its external features resembles poppy straw, was examined by microscopic and chemical methods. The microscopic examination revealed anatomical and morphological elements characteristic of poppy sleeping pills, which is the basis for classifying the substance under investigation as poppy straw.

According to the List of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and Precursors, poppy straw containing narcotically active opium alkaloids is a narcotic drug.

To confirm the presence of narcotically active opium alkaloids in poppy straw, the study was carried out by microscopic and thin-layer chromatography. As a result of the study, it was established that the poppy straw provided for the study did not contain any narcotically active opium alkaloids, and, therefore, was not a narcotic drug. The absence of opium alkaloids can be explained by the multiple extraction of poppy straw, as evidenced by its appearance, colour and smell of the solvent.

The study of the residues of a dark brown substance from the surface of the dishes was carried out by thin-layer chromatography according to the standard method. As a result of the study, trace amounts of morphine, which is a narcotic drug, were found.

The results of the study provided a categorical negative conclusion, which may be the basis for closing the criminal proceedings. The presence of a small amount of morphine in the substance on the surface of the dishes does not significantly affect this decision.

Keywords: categorical negative conclusion; forensic examination of narcotic drugs; narcotic drug; poppy straw; anatomical and morphological elements of poppy; opium alkaloids; extraction of poppy straw; microscopic method; thin-layer chromatography method.